

Agnieszka Gut
(Uniwersytet Szczeciński)

Nauki pomocnicze historii w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych Uniwersytetu Szczecińskiego

Auxiliary studies of history at the Institute of History and International Relations of the University of Szczecin

Key words: Szczecin, history workshop, auxiliary sciences of history, Zdzisław Chmielewski, University of Szczecin, Poland

Abstract: The author recalls medieval and modern academic traditions of Szczecin and then he moves to the 70s of the 20th century to present the beginnings of teaching of history workshop at the Higher School of Pedagogy. The article describes the development of didactics of auxiliary sciences of history and the research in this direction. The author discusses the key role of professor Zdzisław Chmielewski. The article attempts to prove that the auxiliary sciences of history are well within in the Institute of History and International Relations of the University of Szczecin, despite the lack of cathedral.

Вспомогательные исторические дисциплины в Институте истории и международных отношений Щецинского университета

Ключевые слова: Щецин, Польша, мастерские истории, вспомогательные исторические дисциплины, Здзислав Хмелевски, Щецинский университет,

Резюме: Автор вспоминает средневековые и периода нового времени академические традиции г. Щецина, а затем переходит к 70-м годам XX-го века, чтобы представить начало учебных семинаров по истории в Высшей педагогической школе. В статье описывается развитие преподавания и научных исследований в области вспомогательных исторических дисциплин. Автор подчеркивает ключевую роль проф. Здзислава Хмелевского. Статья пытается доказать, что, несмотря на отсутствие кафедры, вспомогательные исторические дисциплины находятся в хорошем состоянии в Институте истории и международных отношений Щецинского университета.

Tradycje akademickie na Pomorzu Zachodnim sięgają późnego średniowiecza, kiedy w 1456 r. w Greifswaldzie (obecnie Niemcy) utworzony został uniwersytet, który przygotowywać miał intelektualne kadry dla samodzielnego Księstwa Pomorskiego pod panowaniem Gryfitów. Religijne zamieszanie początku XVI w. spowodowało, że uniwersytet mocno podupadł. W latach trzydziestych tego stulecia, w momencie przyjmowania przez Księstwo Pomorskie luterańskiej odmiany chrześcijaństwa i po jego nowym podziale na księstwo szczecińskie i wołogoskie pojawiły się zatem koncepcje przeniesienia uniwersytetu z Greifswaldu do Szczecina lub utworzenia nowej uczelni wyższej także w tym mieście. Idee te – z różnorakich przyczyn – nie zostały zrealizowane. Udało się jednak w 1543 r. powołać w Szczecinie do życia tzw. Pedagogium Książęce (Szczecińskie), które rozpoczęło swoją działalność rok później w pomieszczeniach po dawnej szkole przy kościele NMP. Mimo braku oficjalnego statusu uniwersytetu, pedagogium przyznawano status uczelni akademickiej ze względu na program nauczania, jaki został wdrożony na tej uczelni¹.

Po utracie niezależności i po podziale Pomorza między Brandenburgię i Szwecję w wyniku wojny 30-letniej Szczecin znalazł się w państwie szwedzkim, którego władze podjęły decyzję o utworzeniu w tym mieście nowej uczelni w miejsce dotychczasowego, podupadającego pedagogium. W efekcie tego w 1667 r. otwarto Królewskie Gimnazjum Karolińskie, które – podobnie jak pedagogium – miało status uczelni półwyższej, stojącej pomiędzy uniwersytetem a gimnazjum, i prezentowało wysoki poziom nauczania. Przejęcie władzy nad Szczecinem przez państwo pruskie w 1720 r. nie przyczyniło się do wzrostu rangi szczecińskiego gimnazjum. Wręcz przeciwnie, w znormalizowanym systemie pruskiej oświaty szkoła ta otrzymała nazwę Królewskie i Miejskie Gimnazjum i jako szkoła średnia kształciła uczniów do II wojny światowej, nie roszcząc już sobie pretensji do statusu szkoły wyższej².

Od 1945 r. Pomorze Zachodnie znalazło się w nowych granicach państwa polskiego. Nie zmieniło to przez długi czas sytuacji tego obszaru pod względem kształcenia uniwersyteckiego. Tworzono tu co prawda szkoły wyższe, ale motywacje gospodarcze powodowały, że były to przede wszystkim wyższe szkoły zawodowe: Akademia Handlowa (1946 r.; w 1950 r. przekształcona w Wyższą Szkołę Ekonomiczną), Szkoła Inżynierska (1947 r.; w 1955 r. połączona z WSE w Politechnikę Szczecińską), Akademia Lekarska (1948 r.; od 1949 r. jako Pomorska Akademia Medyczna), Wyższa Szkoła Rolnicza (1954 r.; od 1972 r. jako Akademia Rolnicza). Co jakiś czas pojawiały się jednak głosy, wychodzące ze szczecińskiego środowiska naukowego, nawołujące do utworzenia w mieście uczelni o charakterze humanistycznym³.

¹ Z. Mielcarek, B. Owczarek, *Od Pedagogium do Uniwersytetu szczecińskiego*, Szczecin 1985, s. 13-61; B. Wachowiak, *Pierwociny życia uniwersyteckiego w Szczecinie w XVI i na początku XVII wieku*, w: *Munera Poznania. Księga pamiątkowa Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu dla uczczenia 600-lecia założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. G. Labuda, Poznań 1965, s. 173-205; M. Wehrmann, *Geschichte des Marienstifts-Gymnasiums (des früheren Herzoglichen Pädagogiums und königl. akademischen Gymnasiums) in Stettin. 1544-1894*, w: *Festschrift zum dreihundertfünfzigjährigen Jubiläum des königlichen Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin am 24. und 25. September 1894*, Stettin 1894, s. 6-73; tenże, *Zur Geschichte des Stettiner Pädagogiums*, *Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde*, nr 5, 1891, s. 72-75; K. F. W. Hasselbach, *Der Geschichte des ehemaligen hiesigen Pädagogium nachherigen K. Gymnasiums*, Stettin 1844.

² Z. Mielcarek, B. Owczarek, *Od Pedagogium...*, s. 61-70.

³ Tamże, s. 71-87.

Pewnym sposobem realizacji tych postulatów było utworzenie w 1968 r. Wyższej Szkoły Nauczycielskiej, która działała w oparciu o funkcjonujące w Szczecinie Studium Nauczycielskie jako filia Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. W 1973 r. uczelnia ta została przekształcona w samodzielną Wyższą Szkołę Pedagogiczną w Szczecinie⁴. Ostatecznie w początkach lat 80. XX w. podjęto bezpośrednie przygotowania do powołania w Szczecinie uniwersytetu, które zakończyły się w lipcu 1984 r. ustawą o utworzeniu Uniwersytetu Szczecińskiego. Swą działalność rozpoczął on 1 października 1985 r.⁵

W ramach Wyższej Szkoły Pedagogicznej od 1970 r. funkcjonowała Katedra Historii, która w roku akademickim 1980/81 przekształcona została w Instytut Historii i Bibliotekoznawstwa, działający już w ramach uniwersytetu pod nazwą Instytut Historii (od 2004 r. z dodatkiem „i Stosunków Międzynarodowych”)⁶. Zajęcia z nauk pomocniczych historii prowadzili wówczas pracownicy Archiwum Państwowego w Szczecinie, zatrudnieni na uniwersytecie na umowę-zlecenie. Kiedy jednak w 1988 r. do pracy w instytucie na pełen etat przeszedł archiwista, prof. Zdzisław Chmielewski, w strukturach instytutu powołano Zakład Nauk Pomocniczych Historii, którego kierownikiem został wspomniany profesor⁷.

Zakład Nauk Pomocniczych Historii nie prowadził jednak żadnych szerszej zakresowych badań z zakresu tej specjalności naukowej. W jego skład, poza prof. Chmielewskim, wchodził w początkowym okresie inni pracownicy szczecińskiego archiwum państwowego – dr Jerzy Podrański⁸ oraz mgr Jerzy Grzelak. Prowadzili oni ćwiczenia z nauk pomocniczych (J. Grzelak) oraz z łaciny średniowiecznej (J. Podrański), okazjonalnie tylko prowadząc w tym czasie badania z zakresu nauk pomocniczych⁹. Sytuacja zmieniła się w połowie lat 90. XX w. W 1994 r. na emeryturę odszedł Jerzy Podrański, a na jego miejsce zatrudniona została mgr Małgorzata Lech (obecnie Cieśluk), z wykształcenia filolog klasyczny, której głównym zadaniem było prowadzenie przejętych po Podrańskim zajęć z łaciny średniowiecznej, a potem także z paleografii łacińskich na otwartej w instytucie specjalności archiwistycznej. Niestety również ona nie prowadziła badań z nauk pomocniczych historii. W 1995 r. z pracy zrezygnował również Jerzy Grzelak, którego zastąpiła, pisząca te słowa, Agnieszka Gut, po świeżo obronionym

⁴ Tamże, s. 88.

⁵ Tamże, s. 115-154; Z. Puchalski, *Jubileuszowe refleksje*, w: *Uniwersytet Szczeciński – fakty i refleksje*, red. Z. Puchalski, Szczecin 2005, s. 14-17; Z. Mielcarek-Głowacka, *Droga do uniwersytetu*, w: tamże, s. 23-40.

⁶ J. Faryś, *Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych*, w: *Uniwersytet Szczeciński na przełomie wieków i czasów*, red. W. Stępiński, W. Tarczyński, Szczecin 2010, s. 151-152.

⁷ L. Turek-Kwiatkowska, *Profesor Zdzisław Chmielewski – archiwista i historyk*, w: *Historia lux veritatis. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu z okazji 60. rocznicy urodzin*, red. R. Gaziński, A. Gut, Szczecin 2002, s. 8; R. Gaziński, *O profesorze Zdzisławie Chmielewskim z okazji 70. rocznicy urodzin słów kilka*, w: *Tantum possumus, quantum scimus. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. R. Gaziński, A. Makowski, Szczecin 2012, s. 12.

⁸ M. Frankel, *Doktor Jerzy Podrański (1929-2001). Archiwista i historyk*, *Szczeciński Informator Archiwalny*, nr 14/15, 2002, s. 149-150.

⁹ *Regesty dokumentów miasta Szczecina z lat 1243-1856*, oprac. i tłum. R. Gaziński, J. Grzelak, J. Podrański, Szczecin 1993; *Inwentarz zawierający polskie rzeczy przywiezione w swoim czasie do Stralsundu i który to inwentarz z rozkazu królewskiej szwedzkiej rejencji w Szczecinie przez wyższych urzędników został skrupulatnie wykonany i sporządzony dnia 8 i 9 maja 1656 roku*, wyd. i tłum. J. Podrański, *Przegląd Zachodniopomorski*, T. 12: 1997 z. 1/2. Jerzy Grzelak jest również autorem prac z zakresu heraldyki, ale wydawanych już po zakończeniu jego pracy na Uniwersytecie Szczecińskim.

magisterium z heraldyki miejskiej. Od 1995 r. Zakład Nauk Pomocniczych Historii składał się zatem z trzech osób, z których jedna naukowo zajmowała się naukami pomocniczymi.

Pod taką nazwą zakład działał do roku 2004. W roku tym dotychczasowy kierownik zakładu wybrany został posłem do Parlamentu Europejskiego, co spowodowało rozluźnienie jego związków z Instytutem, a nawet czasową rezygnację z pracy. Trudności finansowe uczelni i blokada etatów spowodowały, że nie zatrudniono nowego profesora, ale dokonano przebudowy struktury instytutu. Połączono bowiem wówczas Zakład nauk Pomocniczych Historii z Zakładem Archiwistyki, kierowanym już wówczas przez prof. Radosława Gazińskiego. W ten sposób powstał Zakład NPH i Archiwistyki, który nie funkcjonował jednak zbyt długo. Reorganizacja ponownie wiązała się ze zmianami kadrowymi w instytucie. W efekcie tych zmian w 2008 r. połączono Zakład NPH i Archiwistyki z Zakładem Historii Nowożytnej pod kierownictwem prof. Gazińskiego, nadając mu nową nazwę – Zakład Historii Nowożytnej i Archiwistyki. Od tego momentu ze struktury Instytutu Historii i Stosunków Międzynarodowych US zniknął zakład, którego nazwa zawierała odniesienie do nauk pomocniczych historii, co nie oznacza jednak, że zaprzestano prowadzonych dotąd badań z tej dziedziny.

W badaniach reprezentowanych jest kilka nauk pomocniczych. W głównej mierze są to dyplomatyka średniowieczna, heraldyka samorządowa oraz sfragistyka, ale także kartografia historyczna. Dziedzinami tymi zajmują się wszyscy obecni członkowie Zakładu Historii Nowożytnej i Archiwistyki. Profesor R. Gaziński, obok głównej ścieżki badawczej, którą są dzieje nowożytnego Pomorza Zachodniego, zajmuje się również wybranymi zagadnieniami zachodniopomorskiej heraldyki samorządowej¹⁰, prof. Radosław Skrycki główny nurt swych badań poświęca z kolei kartografii historycznej, głównie obszaru Nowej Marchii¹¹. Dyplomatyka, heraldyka i sfragistyka stanowią natomiast domenę badań, piszącej te słowa, Agnieszki Gut¹². Niestety na Uniwer-

¹⁰ R. Gaziński, J. Grzelak, *Herb miasta Szczecina*, w: *Szczecin na przestrzeni wieków. Historia, kultura, sztuka. Materiały z sesji naukowych historyków i historyków sztuki 03.04 i 23-24.04.1993*, red. E. Włodarczyk, Szczecin 1995; *ciż*, *Heraldyka miejska na Pomorzu Zachodnim w okresie pruskim (XVIII-XIX w.) na przykładzie herbów miast rejencji szczecińskiej*, w: *Herby miast polskich w okresie zaborów (1772-1918), materiały z sesji naukowej*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek 1999; *ciż*, *Herby miast Świnoujścia i Grabowa kontynuacją pomorskiej tradycji heraldycznej*, w: tamże; R. Gaziński, G. Horoszko, *Herby i motywy heraldyczne na monetach zachodniopomorskich*, Szczecin 2005.

¹¹ M.in.: *Dzieje kartografii Nowej Marchii do końca XVIII w.*, Warszawa 2008; *Prace kartograficzne w dolinach Odry, Warty i Noteci w okresie fryderycjańskim*. Goswien Othmar Schultze i jego wkład w rozwój kartografii pruskiej, Szczecin 2013; *Nowa Marchia na pierwszej samoistnej mapie Brandenburgii Eliasa Camerariusza w redakcji Abrahama Orteliusza z 1590 roku*, *Polski Przegląd Kartograficzny*, t. 34, 2002, nr 3; *Elementy nautyczne i motywy związane z symboliką morską na mapach Pomorza Zachodniego XVI-XVIII wieku*, Stargardia. Rocznik Muzeum w Stargardzie Szczecińskim, t. IV, (2004), Stargard 2006; *Mapa jako narzędzie propagandy (na przykładzie mapy Brandenburgii Jacoba Paula von Gundlinga z 1724 roku)*, w: *Z Dziejów Kartografii*, t. XIV, red. S. Alexandrowicz, R. Skrycki, Szczecin 2008; *Współczesne badania nad historią kartografii w Polsce*, w: *Znowuż z „kuferkiem i chlebkiem...”*, red. B. Konopska, J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, Wrocław 2014; *Pomorze w kartografii renesansowej*, w: *Metafora świata. Filip II jako władca i kolekcjoner*, t. I, red. R. Zdero, Szczecin 2015.

¹² M.in.: *Formularz dokumentów książąt zachodniopomorskich do połowy XIV wieku*, Szczecin 2002; *Herby powiatów i gmin w prowincji Pomorze w okresie międzywojennym*, Szczecin 2005; *Średniowieczna dyplomatyka wschodniopomorska. Dokumenty i kancelarie Pomorza Wschodniego do 1309 roku*, Szczecin 2014; *Wizerunek władcy w świetle areng księcia szczecińskiego – Barnima I (1220-1278)*, *Gdańskie Studia z dziejów Średniowiecza*, nr 6, 1999; *Kolejność świadków rycerskich w dokumentach książąt zachodniopomorskich do połowy XIV wieku*, *Studia Źródłoznawcze*, R. XXXIX, 2001; „Protonotarius” i „cancellarius” książąt zachodniopomorskich w XIII i XIV wieku. Przyczynek do problemu nazewnictwa urzędników w kancelariach średniowiecznych, w: *Tekst źródła: krytyka, interpretacja*, red. B. Trelińska, Warszawa 2005; *Urząd kanclerza za panowania księcia wschodniopomorskiego Mściwoja II (1266-1294)*, *Studia*

stycie Szczecińskim coraz trudniej znaleźć jest młodych adeptów nauk pomocniczych historii, których uprawianie wymaga pracowitości, systematyczności i cierpliwości i nie przynosi szybkich, spektakularnych sukcesów w miejscowym środowisku naukowym. W efekcie tego w instytucie obroniono zaledwie trzy prace doktorskie z zakresu nauk pomocniczych historii. Autorami dwóch z nich byli pracownicy zakładu – Agnieszka Gut i Radosław Skrycki, trzecia praca – z zakresu sfragistyki cechowej – obroniona została zaś przez pracownika Muzeum Narodowego w Szczecinie, Agnieszkę Tomaszewską. Wyżej wspomniane czynniki powodują, że nieco pesymistycznie można patrzeć w przyszłość, ponieważ wśród szczecińskich studentów historii (których zresztą z roku na rok jest coraz mniej) niezwykle trudno znaleźć osoby zainteresowane zagadnieniami źródłoznawczymi i spodziewać się następców kontynuujących badania, zwłaszcza dla obszaru Pomorza Zachodniego.

Zajęcia z nauk pomocniczych historii odbywały się w Instytucie Historii US początkowo w ramach programu narzucanego przez władze ministerialne. W początkowym okresie funkcjonowania tej instytucji na kierunku historia odbywały się przy tym wyłącznie zajęcia ze specjalności nauczycielskiej, w związku z czym nauki pomocnicze ograniczały się do ogólnego przedmiotu o takiej właśnie nazwie, który trwał 90 godzin, w tym 30 godzin wykładu, odbywanych na II roku studiów (przejściowo w latach akademickich 1991/92-1992/93 było to 90 godzin ćwiczeń w semestrze III, IV i V studiów). Dodatkowo jeszcze od początku lat 90. XX w. do programu studiów historycznych na szczecińskim uniwersytecie wprowadzono 60-godzinny przedmiot o nazwie Łacina średniowieczna, który odbywał się w czasie III roku studiów, a zakresem treści obejmował nie tylko lektorat średniowiecznej wersji języka łacińskiego, ale także rozszerzał i utrwalał wiadomości z paleografii łacińskiej i średniowiecznej dyplomatyki.

W roku akademickim 1998/1999 w Instytucie Historii US zostały jednak wprowadzone zmiany w programie kształcenia, które wiązały się z jednej strony z planowanymi już ogólnymi koncepcjami włączenia Polski do systemu bolońskiego, a z drugiej strony – z próbami uatrakcyjnienia studiowania historii na Uniwersytecie Szczecińskim. Reorganizacja toku studiowania polegała przede wszystkim na skróceniu czasu trwania przedmiotów obligatoryjnych, przy jednoczesnym rozbudowaniu możliwości wyboru przedmiotów dodatkowych, prowadzonych w ramach specjalności, specjalizacji przedmiotowych czy zajęć uzupełniających. Zmiany te dotknęły także – uznane za przedmiot obligatoryjny – nauki pomocnicze historii, które skrócone zostały początkowo do zaledwie 30-godzinnych ćwiczeń, odbywających się podczas II semestru I roku studiów. W 1999 r. opublikowane zostały jednak ministerialne minimalne wymagania programowe dla kierunku historia, w których liczbę godzin przeznaczonych na NPH określono na

Źródłoznawcze, R. XLIII, 2005; *Falsyfikaty pelplińskie do 1309 roku*, w: *Kaci, święci, templariusze*, red. B. Śliwiński, Malbork 2008 (=Studia z dziejów średniowiecza, nr 14); *Dokumenty dla klasztoru cysterskiego w Bukowie Morskim do 1316 r.*, *Zapiski Historyczne*, T. LXXIII, 2008, z. 1; *Zarys dyplomatyki zachodniopomorskiej w średniowieczu*, w: *Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Warszawa 2015; *Podstawy prawne pruskiej heraldyki samorządowej w okresie międzywojennym*, *Czasopismo Prawno-Historyczne*, T. LV, 2003, z. 2; *Wpływ ideologii narodowosocjalistycznej na niemiecką heraldykę samorządową na przykładzie prowincji Pomorze*, w: *Heraldyka polska w okresie II wojny światowej (1939-1945)*. *Materiały sesji naukowej Włocławek 14-15 października 2004 roku*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek 2005; *Recepcja niemieckiej heraldyki samorządowej we współczesnych herbach powiatów zachodniopomorskich*, *Przegląd Zachodniopomorski*, R. XXVIII, 2013, z. 4.

60, co wymusiło zwiększenie wymiaru zajęć z tego przedmiotu do minimalnego poziomu. W roku akademickiego 2000/2001 obok ćwiczeń przywrócono zatem także 30-godzinny wykład z NPH.

Mimo zmniejszenia godzin przeznaczonych na podstawowy kurs nauk pomocniczych nowy program dawał jednak studentom wiele możliwości wyboru dodatkowych zajęć z tego zakresu. Wśród wielu tzw. „specjalizacji przedmiotowych” wprowadzono bowiem dwie poświęcone NPH o nazwach „Źródło średniowieczne i nowożytne w naukach pomocniczych historii – język, pismo, miary” oraz „Źródło XIX i XX-wieczne w naukach pomocniczych historii”. Każda z tych specjalizacji zaplanowana była na 120 godzin zajęciowych w formie wykładów i ćwiczeń. Istniały także „przedmioty uzupełniające”, czyli zajęcia monograficzne (zarówno wykłady, jak i ćwiczenia) o tematyce proponowanej przez pracowników instytutu, wśród których również znajdowały się takie, które dotyczyły NPH. W czasie toku studiów student musiał zrealizować dwie specjalizacje i cztery przedmioty uzupełniające. Już wtedy jednak widać było niewielkie zainteresowanie studentów tymi zagadnieniami, ponieważ specjalizacja z NPH została wybrana tylko raz. Pamiętać przy tym trzeba, że do otwarcia takiej specjalizacji potrzebna była grupa co najmniej 25 studentów.

Sytuację zmieniło wprowadzenie w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych US systemu bolońskiego. Stało się to w roku akademickim 2007/2008. Jak wszędzie, nowość ta wymusiła zmianę programu kształcenia i dostosowania toku studiów do trybu 3+2. Nie miało to co prawda wpływu na kursowe zajęcia z NPH, ale spowodowało likwidację specjalizacji przedmiotowych i zmniejszenie liczby przedmiotów uzupełniających. Na problem ten nałożyły się jeszcze stale spadająca liczba studentów w instytucie oraz problemy finansowe uczelni, w wyniku których wzrosła liczebność grup studenckich. Do tej pory ćwiczenia z NPH odbywały się w formie 15-osobowych konwersatoriów, teraz ta forma pracy ze studentami została zniesiona i zastąpiona 25-osobowymi grupami ćwiczeniowymi.

Jak już wspomniano, system boloński nie miał wpływu na zajęcia z NPH w IHiSM US. Od początku XXI w. zajęcia z tego przedmiotu prowadzone są bowiem niezmiennie w wymiarze 60 godzin podzielonych pomiędzy 30-godzinne ćwiczenia i 30-godzinny wykład. Zajęcia te odbywają się w II semestrze I roku na studiach licencjackich i są obowiązkowe dla wszystkich studentów. Wykład ma charakter przeglądowy, a w jego ramach przedstawiane są podstawowe informacje na temat: chronologii historycznej, heraldyki, sfragistyki, dyplomatyki, genealogii, paleografii, metrologii historycznej i numizmatyki. Podczas ćwiczeń odbywają się zaś zajęcia praktyczne z zakresu blazonowania, przeliczania dat, budowania tablic genealogicznych i odczytywania średniowiecznych rękopisów. Ćwiczenia z paleografii mają oczywiście charakter wprowadzający, co wynika przede wszystkim ze słabej jeszcze znajomości języka łacińskiego wśród studentów. Przedmiot kończy się egzaminem.

Jeżeli chodzi o materiały pomocnicze wykorzystywane podczas zajęć z NPH, to ich trzon w głównej mierze stanowią fotografie i kserokopie dokumentów przechowywanych w Archiwum Państwowym w Szczecinie. Ich zgromadzenie zawdzięczamy przede wszystkim pracownikom tego archiwum, którzy w początkowym okresie funkcjonowania uniwersytetu prowadzili zajęcia z NPH. W późniejszym okresie z tego samego miejsca udało się pozyskać fotografie i gipsowe odlewy pieczęci, które skutecznie wykorzystujemy podczas dydaktyki z zakresu sfragistyki. Prezentację źródeł ułatwiają

także wizyty studentów we wspomnianym archiwum, podczas których zapoznać mogą się oni z oryginałami dokumentów, akt i pieczęci, dzięki czemu mają bezpośredni kontakt z materiałami pisarskimi i pieczętnymi. Z powyższego wynika, że w dydaktyce w głównej mierze bazujemy na materiałach regionalnych. Dopiero w ostatnich czasach, dzięki powszechnemu dostępowi do Internetu i zamieszczaniu w nim zdigitalizowanych źródeł proveniencji polskiej, możemy również wykorzystywać je w formie prezentacji multimedialnych.

W szerszym zakresie nauki pomocnicze historii realizowane są natomiast w ramach specjalności archiwistycznej, która w IH i SM US prowadzona jest od 1996 r. W jej programie znajduje się po 45 godzin przedmiotów: Systemy kancelaryjne w Polsce, Paleografia łacińska i Neografia gotycka. Dwa ostatnie odbywają się oczywiście w formie ćwiczeń, skupiających się przede wszystkim na praktycznych umiejętnościach odczytywania źródeł średniowiecznych oraz nowożytnych. Wybór wyłącznie neografii gotyckiej wynika przy tym z oczywistych przyczyn dostępności głównie źródeł niemieckich na obszarze Pomorza Zachodniego. Systemy kancelaryjne składają się natomiast z 30-godzinnego wykładu i 15-godzinnych ćwiczeń.

Nauki pomocnicze historii zostały również zaplanowane na II stopniu nowego kierunku studiów w IHISM US o nazwie Studia nad wojną i wojskowością. Mają się one odbywać w formie 15-godzinnego wykładu, a ich celem jest raczej zaprezentowanie aktualnego stanu badań z heraldyki, weksylologii i falerystyki niż nauczanie metod pracy ze źródłem historycznym.

Przedstawione powyżej informacje wydają się świadczyć, że mimo formalnego braku Zakładu Nauk Pomocniczych Historii same nauki pomocnicze mają się w Instytucie Historii i Stosunków Międzynarodowych US relatywnie dobrze. W Zakładzie Historii Nowożytnej i Archiwistyki przez wszystkich jego pracowników prowadzone są bowiem badania naukowe z zakresu NPH, a od początku XXI w. nastąpiło nawet ich nasilenie, czego efektem są stopnie naukowe zdobyte przez A. Gut i R. Skryckiego na podstawie rozpraw z dyplomatyki i kartografii historycznej. Dydaktyczne aspekty NPH w instytucie są natomiast pochodną stanu polskiej humanistyki. Braki finansowe uczelni i niewielkie zainteresowanie studiowaniem NPH wśród studentów historii w IHISM US powodują, że poza przedmiotami przedstawiającymi zarys metod badawczych NPH nie można prowadzić bardziej analitycznych zajęć z tego zakresu (co najwyżej na seminariach magisterskich). Nie są tym zainteresowane same władze instytutu, które promują raczej działania dydaktyczne związane z historią współczesną czy modną ostatnio *oral history*, licząc, że przyciągną one do instytutu nowych studentów. Wynika to także z preferencji studentów, dla których wspomniane wyżej kierunki działań są bardziej atrakcyjne chociażby dlatego, że nie wymagają znajomości łaciny i niemieckiego. Wprowadzanie monograficznych zajęć fakultatywnych z NPH miałyby się natomiast z celem, ponieważ rozpoczęcie takich zajęć jest obwarowane ogólnymi uczelnianymi przepisami o minimalnej liczbie chętnych studentów, która w ostatnim roku przewyższa ogólną liczbę studentów na I roku historii. Kursowe zajęcia z NPH dają jednak zdolnym i zainteresowanym studentom dobre przygotowanie wyjściowe i realną szansę na realizację projektów z tego zakresu w ramach seminariów licencjackich czy magisterskich.

BIBLIOGRAFIA

- Faryś J., *Instytut Historii i Stosunków Międzynarodowych*, [w:] Uniwersytet Szczeciński na przełomie wieków i czasów, red. W. Stępiński, W. Tarczyński, Szczecin 2010, s. 151-152.
- Frankel M., *Doktor Jerzy Podrański (1929-2001)*. *Archiwista i historyk*, „Szczeciński Informator Archiwalny”, nr 14/15, 2002, s. 149-150.
- Gaziński R., Grzelak J., *Heraldyka miejska na Pomorzu Zachodnim w okresie pruskim (XVIII-XIX w.) na przykładzie herbów miast rejencji szczecińskiej*, [w:] *Herby miast polskich w okresie zaborów (1772-1918), materiały z sesji naukowej*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek 1999.
- Gaziński R., Grzelak J., *Herb miasta Szczecina*, w: *Szczecin na przestrzeni wieków. Historia, kultura, sztuka. Materiały z sesji naukowych historyków i historyków sztuki 03.04 i 23-24.04.1993*, red. E. Włodarczyk, Szczecin 1995.
- Gaziński R., Grzelak J., *Herby miast Świnoujścia i Grabowa kontynuacją pomorskiej tradycji heraldycznej*, [w:] *Herby miast polskich w okresie zaborów (1772-1918), materiały z sesji naukowej*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek 1999.
- Gaziński R., Horoszko G., *Herby i motywy heraldyczne na monetach zachodniopomorskich*, Szczecin 2005.
- Gaziński R., *O profesorze Zdzisławie Chmielewskim z okazji 70. rocznicy urodzin słów kilka*, [w:] *Tantum possumus, quantum scimus. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu w siedemdziesiątą rocznicę urodzin*, red. R. Gaziński, A. Makowski, Szczecin 2012.
- Gut A., *Falsyfikaty pelplińskie do 1309 roku*, [w:] *Kaci, święci, templariusze*, red. B. Śliwiński, Malbork 2008 (= „*Studia z dziejów średniowiecza*”, nr 14).
- Gut A., „*Protonotarius*” i „*cancellarius*” książąt zachodniopomorskich w XIII i XIV wieku. *Przyczynki do problemu nazewnictwa urzędników w kancelariach średniowiecznych*, [w:] *Tekst źródła: krytyka, interpretacja*, red. B. Trelińska, Warszawa 2005.
- Gut A., *Dokumenty dla klasztoru cysterskiego w Bukowie Morskim do 1316 r.*, „*Zapiski Historyczne*”, T. LXXIII, 2008, z. 1.
- Gut A., *Formularz dokumentów książąt zachodniopomorskich do połowy XIV wieku*, Szczecin 2002.
- Gut A., *Herby powiatów i gmin w prowincji Pomorze w okresie międzywojennym*, Szczecin 2005.
- Gut A., *Kolejność świadków rycerskich w dokumentach książąt zachodniopomorskich do połowy XIV wieku*, „*Studia Źródłoznawcze*”, R. XXXIX, 2001.
- Gut A., *Podstawy prawne pruskiej heraldyki samorządowej w okresie międzywojennym*, „*Czasopismo Prawno-Historyczne*”, T. LV, 2003, z. 2.
- Gut A., *Recepcja niemieckiej heraldyki samorządowej we współczesnych herbach powiatów zachodniopomorskich*, „*Przegląd Zachodniopomorski*”, R. XXVIII, 2013, z. 4.
- Gut A., *Średniowieczna dyplomatyka wschodniopomorska. Dokumenty i kancelarie Pomorza Wschodniego do 1309 roku*, Szczecin 2014.
- Gut A., *Urząd kanclerza za panowania księcia wschodniopomorskiego Mściwoja II (1266-1294)*, „*Studia Źródłoznawcze*”, R. XLIII, 2005.
- Gut A., *Wizerunek władcy w świetle areng księcia szczecińskiego – Barnima I (1220-1278)*, „*Gdańskie Studia z dziejów Średniowiecza*”, nr 6, 1999.
- Gut A., *Wpływ ideologii narodowosocjalistycznej na niemiecką heraldykę samorządową na przykładzie prowincji Pomorze*, [w:] *Heraldyka polska w okresie II wojny światowej (1939-1945)*. *Materiały sesji naukowej Włocławek 14-15 października 2004 roku*, red. S. K. Kuczyński, Włocławek 2005.
- Gut Agnieszka, *Zarys dyplomatyki zachodniopomorskiej w średniowieczu*, [w:] *Dyplomatyka staropolska*, red. T. Jurek, Warszawa 2015.
- Hasselbach K. F. W., *Der Geschichte des ehemaligen hiesigen Pädagogium nachherigen K. Gymnasium, Stettin* 1844.

Inwentarz zawierający polskie rzeczy przywiezione w swoim czasie do Stralsundu i który to inwentarz z rozkazu królewskiej szwedzkiej rejencji w Szczecinie przez wyższych urzędników został skrupulatnie wykonany i sporządzony dnia 8 i 9 maja 1656 roku, wyd. i tłum. J. Podrański, „Przegląd Zachodniopomorski”, T. 12: 1997 z. 1/2.

Mielcarek Z., Owczarek B., *Od Pedagogium do Uniwersytetu szczecińskiego*, Szczecin 1985.

Mielcarek-Głowacka Z., *Droga do uniwersytetu*, [w:] *Uniwersytet Szczeciński – fakty i refleksje*, red. Z. Puchalski, Szczecin 2005, s. 23-40.

Puchalski Z., *Jubileuszowe refleksje*, [w:] *Uniwersytet Szczeciński – fakty i refleksje*, red. Z. Puchalski, Szczecin 2005, s. 14-17.

Regesty dokumentów miasta Szczecina z lat 1243-1856, oprac. i tłum. R. Gaziński, J. Grzelak, J. Podrański, Szczecin 1993.

Skrycki R., *Dzieje kartografii Nowej Marchii do końca XVIII w.*, Warszawa 2008.

Skrycki R., *Elementy nautyczne i motywy związane z symboliką morską na mapach Pomorza Zachodniego Skrycki Radosław, XVI-XVIII wieku*, „Stargardia. Rocznik Muzeum w Stargardzie Szczecińskim”, t. IV, (2004), Stargard 2006.

Skrycki Radosław, *Mapa jako narzędzie propagandy (na przykładzie mapy Brandenburgii Jacoba Paula von Gundlinga z 1724 roku)*, [w:] *Z Dziejów Kartografii*, t. XIV, red. S. Alexandrowicz, R. Skrycki, Szczecin 2008.

Skrycki R., *Nowa Marchia na pierwszej samoistnej mapie Brandenburgii Eliasa Camerariususa w redakcji Abrahama Orteliusza z 1590 roku*, „Polski Przegląd Kartograficzny”, t. 34, 2002, nr 3.

Skrycki R., *Pomorze w kartografii renesansowej*, [w:] *Metafora świata. Filip II jako władca i kolekcjoner*, t. I, red. R. Zdero, Szczecin 2015.

Skrycki R., *Prace kartograficzne w dolinach Odry, Warty i Noteci w okresie fryderycjańskim*. Goswien Othmar Schultze i jego wkład w rozwój kartografii pruskiej, Szczecin 2013.

Skrycki R., *Współczesne badania nad historią kartografii w Polsce*, w: Znowuż z „kufierkiem i chlebkiem...”, red. B. Konopska, J. Nowosielska-Sobel, G. Strauchold, Wrocław 2014.

Turek-Kwiatkowska L., *Profesor Zdzisław Chmielewski – archiwista i historyk*, [w:] *Historia lux veritatis. Księga pamiątkowa dedykowana profesorowi Zdzisławowi Chmielewskiemu z okazji 60. rocznicy urodzin*, red. R. Gaziński, A. Gut, Szczecin 2002.

Wachowiak B., *Pierwociny życia uniwersyteckiego w Szczecinie w XVI i na początku XVII wieku*, [w:] *Munera Poznaniensia. Księga pamiątkowa Uniwersytetu im. A. Mickiewicza w Poznaniu dla uczczenia 600-lecia założenia Uniwersytetu Jagiellońskiego*, red. G. Labuda, Poznań 1965, s. 173-205.

Wehrmann M., *Geschichte des Marienstifts-Gymnasiums (des früheren Herzoglichen Pädagogiums und königl. akademischen Gymnasiums) in Stettin. 1544-1894*, [w:] *Festschrift zum dreihundertfünfzigjährigen Jubiläum des königlichen Marienstifts-Gymnasiums zu Stettin am 24. und 25. September 1894*, Stettin 1894, s. 6-73.

Wehrmann M., *Zur Geschichte des Stettiner Pädagogiums*, „Monatsblätter der Gesellschaft für Pommersche Geschichte und Altertumskunde”, nr 5, 1891, s. 72-75.

